

Móczár József

Barabási-féle sikertörvények, hálózatok és közpénzek a magyar tudományban

ÖSSZEFOGLALÓ: Barabási Albert-László (2018) könyve a siker törvényeit amerikai közegben tesztelte, ezért számára is kérdés, hogy más közegben tesztelve hogyan működnek törvényei, valójában lehetnek-e egyetemesek. Ezt a kérdést a CEU-n, a könyv kitűnően koreografált ősbemutatóján 2018 szeptemberében Budapesten fogalmazta meg a szerző. Ebben a tanulmányban a Barabási-féle sikertörvényeket, a hálózatok szerepét és az elismeréssel járó közpénzek megítélését vizsgálom a magyar tudományban.¹

KULCSSZAVAK: társadalmi és technológiai innováció, innovációs politika, mesterséges intelligencia, kutatások támogatása

JEL-KÓDOK: A20, A23, O31, O35, O38

A világ irreducibilis, minden kapcsolódik mindenhez közvetlenül vagy közvetve, aminek matematikai topológiáját az Euler-féle gráfelmélet, valamint Erdős² és Rényi (1959) véletlen gráfok elmélete adja. Ezek az elméletek szolgálták alapul a mesterséges intelligenciával együtt az új tudomány, a hálózatelmélet megszületéséhez, amelyet kitűnően mutat be Barabási (2016) tankönyve. Korábbi könyvei, Barabási (2003, 2010) tudománytörténeti hivatkozásokba ágyazva, kevesebb matematikai és mesterséges intelligencia háttérismerettel tárgyalták a hálózatelméletet, ami lényegében az Euler-féle és a véletlen gráfok elméletének gyakorlati alkalmazása.

Barabási professzor tudományos érvekkel és törvényekkel vizsgálta a siker és a kudarc összetevőit, még ha azok vitathatók is. Abban viszont általános az egyetértés, hogy azokról

a témákról a legnehezebb írni tárgyyszerűen, amelyekről mindenkinek van valamilyen véleménye, s a siker pontosan ilyen. Barabási (2018) elsősorban tudományterülete, a természettudomány területén, mikrokörnyezetben tesztelte a siker törvényeit, s ebben szerényen a saját szakmai pályájából is merített. A tudományban elért globális siker (világsiker) elismerését a Nobel-díj elnyerésével azonosítja, és a valamivel több mint 200 éve formálódó amerikai demokrácia és piacgazdaság körülményei között kutatja. Ez a megközelítés természetesen felveti a lokális siker kérdését is, amit nemzeti keretek között vizsgálhatunk. Nemzeti keretekben, hogy a globális sikerrel elnyert Nobel-díj megfelelőjeként a nemzeti tudományos akadémiai tag cím elnyerése tekinthető-e a lokális siker elismerésének, illetve kinek a tagsága tekinthető sikernek, kérdéses.

A magyar tudományban a lokális siker kérdését főleg az 1989-es rendszerváltás utáni időszakban vizsgálom, mivel elméletileg on-

Levelezési e-cím: jozsef.moczar@uni-corvinus.hu

nan számítható a piac-gazdasághoz történő visszakanyarodás és a demokratikus intézmények széleskörű kiépítése. A siker Barabási-féle törvényeinek hazai tesztelésében elismerésnek az MTA-tag címet tekintem és többnyire a rendszerváltozásnak leginkább kitett társadalomtudományra, ott is a közgazdaságtanra fókuszálók.³ A sikerhez vezető tudományos teljesítmények mérése mindig vitatható, különösen a társadalomtudományban; ebben a tanulmányban a Q1-es folyóiratokban megjelent cikkek és hivatkozások számával mérem.⁴ Barabási professzort követve saját szakmai pályámból, tapasztalataimból is meríték törvényei tesztelése során.

A különböző tudományterületeken idehaza erősen megoszlanak a vélemények, hogy valóban az MTA-tagság elérése tekinthető-e a szakmai siker elismerésének és a magyar „tudomány [valóban] a kiválóak privilegizálásán keresztül fejlődik”-e.⁵ Ott ahol a teljesítmény objektíve mérhető, ilyen a természettudomány, ezek a kérdések kevésbé vitatottak, míg ahol nem mérhető, tipikusan ilyen a társadalomtudomány, a komoly teljesítmény nélküli, bizonyos hálózatok által kilobbizott⁶ MTA-tagságok erősen vitathatók. A kérdést az MTA története során végbement fontosabb szervezeti-politikai fordulópontok tükrében és külföldi akadémiákkal történő összehasonlításban érdemes vizsgálni.

AZ MTA RÖVID TÖRTÉNETE ÉS MŰKÖDÉSI ANOMÁLIÁI

Az MTA 1825-ben alakult meg *gróf Széchenyi István* kezdeményezésére, politikamentes testületként. A főúri adományokból származó vagyonából és hozamaiból pályázatokat támogatott, könyvkiadást finanszírozott és a rendes tagoknak valamennyi illetményt adott. 1867-ben először kapott állami pénzügyi támogatást, de 1869-től 1945-ig az elfogadott

működési szabályzata kizárta az állami beavatkozást. Ezt nagyon rövid ideig csak a Tanácsköztársaság szakította meg. Trianon után az MTA veszteségeit gróf *Klébelsberg Kunó* állami segéllyel enyhítette. A két világháború között az MTA maradi konzervatív vezetése a természettudományokat nem fogadta be (!); a 2. világháború után pedig csaknem a megszűnés határára jutott. 1945 nyarán, a régi sérelmek orvoslásaként *Szent-Györgyi Albert és Bay Zoltán* vezetésével megalakult a Természettudományi Akadémia, amely a következő évben fuzionált az MTA-val.

Az MTA szocialista korszaka 1948-tól 1989-ig tartott. Első lépésként az MDP létrehozta a Magyar Tudományos Tanácsot az MTA ellenében, de az 1949. évi XXVII. törvény az MTA-t és az MTT-t összevonta és szovjet típusú akadémiává változtatta. A szovjet minta, a SZUTA „demokratikus centralizmus”-át követte: a közgyűlés helyett az elnökség döntött, a Széptudományi osztályt megszüntették, a tudományos osztályok számát 6-ról 10-re emelték. 1950 és 1960 között az egyetemektől függetlenül szovjet mintára kiépítették az akadémiai intézetek hálózatát, kizárólag kutatási feladattal, amely napjainkig fennmaradt. Az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztályát 1965-ben alapították meg, ami a szocialista gazdaság- és jogtudományt akadémiai szintre emelte (MTA Közleményei, 1966–67). 1969-ben az akadémia élén pedig bevezették a kettős vezetést: az elnököt a közgyűlés választotta, a főtitkárt pedig a kormány nevezte ki beszámolási kötelezettséggel. Az MTA működését az állami költségvetésből, közpénzekből finanszírozzák napjainkig.

1989-ben a rendszerváltástól sokan azt remélték, hogy az MTA-t is megreformálják, a nyugati nemzetközi piaccgazdasági standardnak megfelelő tudományos eredményt követelik meg az MTA-tagság megújításában. Ezzel szemben a tudománypolitika reformja még el sem indult, bár a szűkebben értelmezett

rendszerátvitelt már 2005-ben befejezettek tekintette például Csaba László: „... a [közép- és kelet-európai] országokban kétségtelenül működik a piacgazdaság és demokrácia, vagyis fejlődésükre másfél évtized után immár nem az egykori szovjet modell és annak reformváltozatai által rájuk hagyott problémakör a meghatározó.” (Csaba, 2005, 34. o.). Viszont 2008-ban azt is olvashatjuk, hogy az MTA a „...sztálinizmusból átmentett privilégiumait őrizgetve elzárkózik avitt intézményrendszerében.” (Polónyi, 2008).

1989-ben az MTA közgyűlése az akkori történész elnöke előterjesztésére, függetlenül az addigi nemzetközi standardnak megfelelő tudományos teljesítményétől, valamennyi akadémikus tagságát megerősítette, ugyanakkor rehabilitálta az 1949-ben kizárt tagokat. További jóvátételként, 1992-ben megalakították a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiát.⁷ 1994-ben létrehozták a köztestületet, mint jogi személyt, amelynek az akadémikusok mellett a tudományos fokozattal rendelkezők is tagjai lehettek, illetve lehetnek. A közgyűlés az MTA legfőbb döntési szerve, amelynek tagjai a hazai akadémikusok; az akadémiai kutatóintézeteket az újonnan létesített Akadémiai Kutatóhelyek Tanácsa a főtitkár vezetésével felügyeli.

A magyar tudománypolitikát és az MTA-t eddig egyik kormánynak sem és a rendszerátvitel utáni egyik tudós testületnek sem sikerült a fejlett országok tudománypolitikájával és akadémiai működésével szinkronba hozni. Bár az első demokratikusan megválasztott kormány, az MDF kísérletet tett erre, ami csak félig sikerült, és az őt követő kormányok általában megértették, hogy az MTA reformjához magasabb fejlettségi és jövedelmi szint szükséges. Az 1993-as felsőoktatási törvény, illetve az 1994-es akadémiai törvény visszaadta az egyetemeknek a tudományos fokozat kiadásának jogát, ami a PhD bevezetését és az akadémiai CSc megszüntetését, illetve egyszerűen PhD

címre váltását jelentette.⁸ Az akadémikusok hálózata viszont a politikai akarattal szemben elérte, hogy MTA doktora elnevezéssel címet adományozzon. Mivel az MTA-tagság feltétele az MTA doktora cím, ezért a magyar tudományos hierarchiában a PhD-nél magasabb tudományos minősítést képvisel.⁹ Korábban az egyetemi docensi kinevezéseknél, de ma már többségében csak az egyetemi tanári kinevezéseknél szükséges követelmény az egyetemeken által 1994-től újból adományozott dr. habil. cím elnyerése (ennyiben puhult a kinevezési rendszer), amely a minőségi oktatást értékeli és nem tudományos fokozat.¹⁰ Viszont komoly anomáliát okoz, hogy a dr. habil. cím megszerzhető az oktató státuszától eltérően más egyetemeken is. (Például a soproni vagy a gödöllői egyetemen szerzett dr. habil. cím egyetemi tanári kinevezésre jogosít a Magyar Akkreditációs Bizottság döntése alapján a Corvinus Egyetemen, de a fordított esetre is találunk példát.)

Mindezek alapján világos, hogy a magyar akadémiai rendszerben mindmáig az összefonódó porosz oktatói és az amerikai tudományos értékelés mellett a szovjet típusú akadémiai struktúra és címek tovább élnek.

Személyesen tapasztaltam meg,¹¹ hogy míg az USA-ban az alap- és középfokú képzés általában alacsonyabb színvonalú, mint idehaza (még ma is), addig a PhD-programjaik, különösen az Ivy League egyetemeken, a legszínvonalasabbak között vannak nemzetközi összehasonlításban¹². [Megjegyzendő, hogy a magas színvonalat a világ legjobb képességű amerikai és külföldi (köztük magyar) diákokkal érik el.] Az utóbbiakkal itthon csak a természettudományos elméleti PhD-programok versenyképesek, de ez a megállapítás a kísérletigényes programokban a megfelelő eszközök hiányában már kérdéses. A társadalomtudományokban viszont, különösen a közgazdaság-tudomány hazai PhD-program-

jai messze elmaradnak a nyugati egyetemektől¹³, ami részben a rendszerváltás okozta nehézségekkel magyarázható. Bár a 80-as évek második felében sok fiatal oktató vett részt a Soros-ösztöndíj keretében rövidebb-hosszabb (3–5–10 hónap) nyugati tanulmányúton, de a tervgazdasági ismereteken szocializálódott oktatóknak komoly nehézséget okozott a piacgazdasági szemléletre történő váltás. Ebben kivételt képeztek a világgazdaságtan kutatói, akik az MTA Világgazdasági Intézetének realpolitikája következtében a rendszerváltás előtt is (megalakulásuk óta) tanulmányozták a modern piacgazdasági és pénzügyi elméleteket, jóllehet csak a módszertan nélküli leíró elméleteket. De említhetem az MTA Közgazdaságtudományi Intézetét is, ahonnan Kornai János kétéves szakszemináriuma ismertette meg ötünkkel az aktuális modern elméleti közgazdaságtan kérdéseit, ami meghatározó volt szakmai fejlődésében.¹⁴

A rendszerváltás kezdetén a hazai egyetemek az oktatásukban a mainstream neoklasszikus elméletekre helyezték a hangsúlyt, ami komoly nehézséget okozott, mivel az oktatók többsége nem rendelkezett a szükséges matematikai ismeretekkel.¹⁵ Ez ma is igaz azon idősebb oktatókra, akik az egyetemi oklevelüket nem egy matematika- vagy idegennyelv-igényes szakon szereztek, és végül is az intézményi közgazdaságtan oktatásában, ott is a verbális ideológiai és gazdaságpolitikai területeken találták meg a helyüket, messze a közgazdaság-tudománytól.

Ma már világosan látjuk, hogy a rendszerváltás sok területen hibás döntések sorozatát követte el, amelyek negatív hatása még ma is velünk van. Ilyen volt például a vidéki tanítóképzők átalakítása gazdasági főiskolákká változtatlan tanári karral, ami lényegében egy-két közgazdászprofesszor (intercity professzorok) heti 1–2 napos oktatására épült.¹⁶ Az eredmény nem lehetett más, mint főiskolai oklevelek kibocsátása középiskolai közgazdasági technikai ismeretekkel.

Vagyis a közgazdasági szakma erőteljesen felhígult, ami a közlekedőedények mintájára a hazai közgazdaság-tudomány jelentős színvonalosását¹⁷ is fokozatosan maga után vonta. Ezért az elmúlt 15 évben általános jelenség volt, hogy a gazdasági kérdések iránt kellő ambícióval és motivációval rendelkező legtehetségesebb egyetemi hallgatók a mester diploma megszerzése után – de ma már az alapképzés befejezése, sőt a középiskolai tanulmányok után is – az amerikai és a nyugat-európai egyetemeken folytatják egyetemi vagy PhD tanulmányaikat és ott is állnak munkába. (Aki kudarcot vall a PhD megszerzésében, például a Harvard Egyetemen, hazajön és az itthoni sokkal-sokkal alacsonyabb követelményeket teljesítheti, és még lokális 'siker' is elérhet.) Az itthon maradt hallgatók általában közepes képességűek, és ők képezik a hazai PhD-képzés merítési bázisát, lesznek egyetemi oktatók és kutatók. A végeredmény nyilvánvaló! Ilyen körülmények között egy-két nevesebb külföldi professzor meghívása sem segít.

A nemzetközi standardnak megfelelő PhD-iskolák minőségi diákokat és modern elméleti és empirikus piacgazdasági ismeretekkel rendelkező oktatókat, 'felépítésük' pedig hosszabb időt és megfelelő egyetemi stratégiát¹⁸ követelnek meg, a kontraszelekció feladásával a megfelelő oktatók kiválasztásában.

Az előzőek alapján értelmetlen dolog erőltetni itthon a PhD képzést a társadalomtudományokban, ahol a diákok a képzés keretében az órákon általában angol nyelvű könyveket olvasnak, fordítanak és értelmeznek a tanárral együtt. Sok esetben az alap- és mesterképzést ismételtetik; a kreatív, eredeti ötleteket felvető és problémamegoldó képzés abszolút hiányzik, a tanárok többsége erre nem is képes.¹⁹ Ezt a javaslatot előttem már sokan felvetették. A költség-haszon elemzés alapján is ebből a lefelé irányuló spirálból úgy menekül-

het meg a hazai közgazdaság-tudomány, hogy a megfelelő minisztérium az amerikai, japán és nyugat-európai egyetemeken tanuló magyar diákokkal szerződést köt és anyagilag támogatja őket, akik viszont vállalják, hogy tanulmányaik befejezése után a magyar egyetemeken oktatnak és kutatnak.²⁰ Hosszú ideje ezt az utat követik kitűnő stratégiával az ázsiai országok, különösen Kína és Dél-Korea, az eredmény pedig közismert. Ma már több ázsiai ország újra induló egyetemi PhD képzése versenyképes a világ jobb egyetemeinek PhD képzésével, nem beszélve a tudományos világ hálózati kapcsolataiba történő beépüléséről és ezzel a tudománydiplomácia²¹ elmélyítésének hozamáról.

A külföldi egyetemeken PhD-t szerzett diákok itthoni alkalmazása viszont komoly szemléletváltozást, elsősorban a kontraszelekciós elv feladását igényli. Ehhez elsősorban a hazai tudománypiac megtisztítására (market clearing) van szükség, ami az egyetemi oktatói és kutatói állások betöltésében a tiszta versenyt és a minőség elismerését, valamint az erkölcsi normák emelését követeli meg.

A BARABÁSI-FÉLE SIKERTÖRVÉNYEK TESZTELÉSE A MAGYAR TUDOMÁNYBAN

Az MTA rövid történeti és tudománypolitikai kontextusba helyezése és anomáliái bemutatása után vizsgáljuk meg, hogy a Barabási-féle törvények a lokális siker elérésében bizonyítottak-e a magyar tudományban.

A siker 1. törvénye:

HA A TELJESÍTMÉNY NEM MÉRHETŐ, A SIKERT A HÁLÓZATOK HATÁROZZÁK MEG

Mint korábban már említettem, a teljesítmény mérése leginkább a társadalomtudományokban kérdéses. Ugyan az MTA IX. osztályának közgazdász tagjai közül még a rendszerváltás előtt többen voltak hosszabb-rövidebb tanul-

mányúton Ford- és Soros-ösztöndíjjal amerikai illetve nyugat-európai egyetemeken, de közülük csak kevesen tudták kamatoztatni az ott tanultakat a rendszerváltás utáni kutatásukban, tudományos teljesítményük elhanyagolható, ezért jogosan merül fel a kérdés, hogyan lehettek ők akadémikusok mérhető teljesítmények nélkül? Milyen hálózatok segítették őket az akadémikus címhez? A siker első törvénye tökéletes választ ad a kérdésre: a rendszerváltás után a szocialista időszakban megválasztott valamennyi akadémikust válogatás nélkül megerősítettek tagságukban, még a leginkább érintett társadalomtudományokban is, vagyis a hálózatuk szavazott és még ma is szavaz az általuk megválasztott újabb tagokkal együtt arról, hogy ki legyen akadémikus. Vajon rendelkezett-e ez a hálózat elegendő modern elméleti és empirikus piacgazdasági és módszertani ismerettel, hogy akadémikus címekről döntsön közvetlenül a rendszerváltás után? Továbbá az akadémikus címért folyó tiszta versenyt korlátozták a kontraszelekciók, a teljesítménytől független elnöki rendeletek is. Ilyen volt amikor területi szempontokat kellett figyelembe vennie az akadémikusok hálózatának. A 2004-ben megválasztott 'vidéki' akadémikusnak nincs a nemzetközi standardnak megfelelő tudományos teljesítménye, hatása a közgazdaság-tudomány fejlődésére elhanyagolható, mint majd később tényekkel is alátámasztom. Ugyanígy hatása volt azon diszkriminatív elnöki dekrétumnak 2013-ban és valószínű, hogy lesz a IX. osztályon a mostani 2019-es választásnál is, hogy a hálózat nő szavazzon meg. Az akadémikus hálózat 2016-ban olyan akadémikust választott, aki a könyvében alapvető hibákat vétett a neoklasszikus növekedési elmélet prototípus Solow-modelljében és kiterjesztésében, az EU növekedési potenciáljának vizsgálatában, ami szintén minősíti a közgazdász akadémikusokat. Több rendszerváltás utáni akadémikus megválasztását a IX. osztályon viszont a szo-

cialista időket túlélő hálózatok, még mindig komoly kapcsolati tőkével rendelkező baráti-politikai lobbik támogatták. Összegezve, a IX. osztály közgazdász akadémikusai közül, mint látni fogjuk, mindössze négy tag emelkedik ki, akik a nemzetközi piacgazdasági standardnak is megfelelő tudományos teljesítménnyel rendelkeznek. Ezek közül is messze kiemelkedik *Kornai János* akadémikus.

A siker 2. törvénye:

A TELJESÍTMÉNY KORLÁTOS (KORLÁTOZOTT),
A SIKER KORLÁTLAN

A tudós sikerét a tudományára gyakorolt hatásával, azt jelenleg a legátfogóbb minőségi Q1-Q4-es rangsorolású nemzetközi folyóirat-cikkekkkel, azokra történő hivatkozások számával mérik, amiért az elismerést a globális siker (világsiker) esetén a Nobel-díj, a kisebb hatás esetén a lokális siker elismerését Magyarországon az MTA-tagság elnyerése kellene, hogy jelentse. Az utóbbi esetben a közgazdász MTA-tagok tudományágukra, a közgazdaságtudományra gyakorolt hatásukat vizsgálom és ebben a Q1-Q4-es nemzetközi folyóiratokban megjelent publikációikat veszem figyelembe. Tudományos teljesítményüket a megjelent publikációikkal teszteljük; vajon a lokális sikerüket, a rendszerváltozásnak megfelelően, alátámasztják-e a nemzetközi piacgazdasági standardot tükröző publikációs teljesítményük, vagy gyenge minőségű, vagy nem jegyzett tudományos teljesítményük ellenére az MTA-tagságukat bizonyos hálózatok lobbizták ki.

Mit is jelentenek a Q1-Q4 besorolású folyóiratok? A tudományérték különböző mérőszámok alapján határozza meg, és méri a nemzetközi és nemzeti kutatómunka minőségét. A legújabb mérőszám a SCImago Journal & Country Rank (SJR), amely mint elnevezése is mutatja, nemzetközi folyóiratokat és országokat rangsorol a hivatkozások komplex mutatószáma alapján, amelyet a SCOPUS bibliográfi-

ai adatbázis alapján számítanak ki, az előbbit a Hirsch-indexszel együtt. A folyóirat szerinti SJR rangsorolás alapján minőségi csoportokat alakítanak ki kvartilisekbe (Q) sorolással, amely mutatja, hogy a szakterületén milyen presztízzsel rendelkezik az adott folyóirat. A rangsor felső 25 százaléka Q1 kiváló minősítést, a rangsor 26–50 százalék része Q2 jó minősítést, a rangsor 51–75 százalék része Q3 közepes minősítést és végül a rangsor alsó 25 százaléka Q4 gyenge minősítést kapott. Az SJR kvartilisekbe sorolása nem minden esetben egyezik meg a Thomson Reuters besorolásával. Az MTA MTMT az SJR rangsorolásra tér át, ami folyamatban van. (Lásd erről az MTA Könyvtár és Információs Központ közleményét, 2016.)

Sasvári és Nemeslaki a 2017-es cikkük 2. táblázatában kimutatták, hogy a SCOPUS-adatbázis alapján az MTA Gazdaság- és Jogtudományi Osztályának a közgazdász MTA doktora címre pályázók számára összeállított nemzetközi folyóiratok A, B, C, D kategóriáinak értékelése nincs szinkronban az SJR rangsorral, hiszen valamennyi kategória jóval nagyobb része a Q1 és Q2 kvartilis-be kapott besorolást. A szerzők szerint méltányos a kategóriák kvartilis besorolása, ami szerintem inkább önkényes és félrevezető, az SJR nemzetközi standard teljes negligálását tükrözi. Viszont az A és B kategóriába sorolt nemzetközi folyóiratok Hirsch-indexének, SJR-mérőszámának és Impakt Faktorának átlaga minden esetben magasabb volt a C és a D kategóriához képest, ami a kategóriák csökkenő értékelését alátámasztja. A 4. táblázatukban a nemzetközi publikációk számát illetően érdekes kimutatást közöltek: a SCOPUS és a WoS-folyóiratokban a GMB-hez tartozó MTA-doktorok és -tagok publikációi száma nulla volt 2016 elején, amiből ugyan még nem vonható le negatív következtetés tudományos teljesítményükről, de vizsgálataim számára jelszértékű volt.

Az akadémiai kutatóhálózat MTMT-ben nyilvántartott, impakt faktoral jellemezhető

2015. évi közleményeinek kb. 60 százaléka 'kiváló' (Q1), míg kb. 80 százaléka 'kiváló és jó' (Q1 és Q2) minősítésű nemzetközi folyóiratban jelent meg. Tudományágak szerinti bontásban a multidiszciplináris, a fizikai, klinikai, pszichológiai-idegtudományi területeken a publikációk Q1-es, a többi területen pedig a publikációk kb. fele Q1 és Q2-es minősítésű nemzetközi folyóiratban jelent meg. (MTA Könyvtár és Információs Központ, 2016, 1. ábra, 1–2. oldal) A közgazdasági tudományág 2015-ben született publikációinak picivel több mint a fele Q1 és Q2 besorolású folyóiratokban jelent meg.

Vajon mennyi a rendszerváltás után megválasztott közgazdász akadémikusok teljes karrierjük alatti Q1 és Q2 besorolású cikkeinek száma?

Az SJR a nemzetközi folyóiratokat és országokat²² 1999-től rangsorolja évenként, vagyis 10 évvel a magyar rendszerváltás után. Ezért a rendszerváltás után megválasztott közgaz-

dász akadémikusok tudományos teljesítményét az MTMT-ben feltöltött publikációjuk²³ alapján vizsgáltam; megnéztem, hogy az SJR folyóirat szerinti Q1–Q4 kvartilisekbe hány publikációjuk esik. (A magyar szerkesztésű Acta Oeconomica és Economy and Society Q3-as folyóiratokat nem vettem figyelembe, mivel a rendszerváltás előtt az ott megjelent hazai szerzős cikkeket általában nem lektorálták.) Feltételeztem, hogy az SJR rangsorában szereplő folyóiratok hasonló besorolást kaptak volna 1999 előtt is, vagyis a közgazdász MTA-tag összes MTMT-ben szereplő angol nyelvű publikációiból azokat vettem figyelembe, amelyek az SJR-ben (!), megfelelő Q1–Q4 besorolású nemzetközi folyóiratokban szerepelnek. A többszerzős publikációikat is számításba vettem náluk, viszont nem vettem figyelembe a könyvismertetőt. A statisztikát az 1. táblázatban foglaltam össze.

A legtöbb Q1 és Q2 minősítésű nemzetközi folyóiratcikket, 45 illetve 4 db-t a 2010-ben megválasztott MTA-tag, míg a 2013-ban megválasztott 14 db Q1-es, és a 2001-ben megvá-

1. táblázat

A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN MEGVÁLASZTOTT KÖZGAZDÁSZ MTA-TAGOK Q1-Q4-ES PUBLIKÁCIÓINAK SZÁMA

Választás éve	Q1	Q2	Q3	Q4
1992	0	0	0	0
1995	0	0	0	0
1998	0	0	0	0
2001	1	4	1	0
2004	0	0	0	0
2007	0	1	5	0
2010	45*	4**	0	0
2013	14	0	1	0
	0	0	0	0
2016	0	0	1***	0

Megjegyzés: * 11 db 1 – 4 társszerzővel írt cikk; ** 1 db 1 társszerzővel írt cikk; *** 1 társszerzővel írt cikk

Forrás: saját szerkesztés

lasztott pedig 1 db Q1-es és 4 db Q2-es cikket írt.²⁴ A rendszerváltás után megválasztott 10 közgazdász akadémikus közül csak a fenti három akadémikus tudományos teljesítménye felel meg a nemzetközi standardnak.²⁵ A többiek többnyire ideológiai, gazdaságpolitikai, vagy tudományszervezési, a modern mainstream piacgazdasági kérdésektől távoleső témákból nagyobb részt magyar nyelvű érdektelen cikkeket publikáltak. Az utóbbiak a fenti tényleges statisztika és Barabási professzor 1. törvénye szerint nem a tudományos teljesítményük alapján, hanem bizonyos hálózat(ok) támogatásával, a rendszerváltás után egyesek a történelem akadémiai elnökök lobbijának köszönhetően lettek akadémikusok. Sőt, Széchenyi-díjat is kilobbiztak nekik! A hazai tudós közvélemény szerint számukra a nemzetközi piacgazdasági standardnak megfelelő teljesítmény hiányában az MTA-tagság és a Széchenyi-díj komoly frusztrációt, inkább kudarcot mint sikert jelentenek, komoly nyugati tudós nem kommunikál velük. (Megjegyzendő, hogy több MTA-doktor tudományos teljesítménye is megfelel a nemzetközi standardnak,²⁶ de vagy nem jelölték őket akadémikusnak, vagy kontraszelekció miatt az akadémikusok hálózata nem támogatta megválasztásukat.)

A siker 3. törvénye:

ALKALMASSÁG × KORÁBBI SIKER = JÖVŐBENI SIKER

Másként fogalmazva, a siker sikert szül.²⁷ Ehhez viszont olyan kreatív tudományos kutatók kellene, akik új ötleteket, tudományos sejtéseket, intuíciókat fogalmazznak meg, amelyek a nagy felfedezések igazi forrása. A magyar természettudományokban számos olyan felfedezés született, amelyek nem csak a lokális sikert, hanem globális sikert is jelentettek a felfedezőik számára. Igaz, hogy a globális sikerhez, mint Barabási professzor példája is bizonyítja, Amerikában kellett folytatniuk tudományos

kutató munkájukat. A legkiválóbb magyar természettudósoknak is kevés volt az itthoni tudományos közeg, mint ahogy példázza két világhírű magyar akadémikus matematikus is, akik elnyerték az Abel-díjat, az MTA jelenlegi elnöke pedig a Wolf-díjat, a Kyotoi-díjat és napjainkban az Európai Akadémiai díjat. Számos magyar kutató a genetikában, az agykutatásban, az orvostudományban, fizikában, csillagászatban stb. ért el globális sikereket. A múltban a társadalomtudományban is sokan értek el globális sikert, de többségük a kiváló magyar középiskolai képzéssel külföldön érte el, mint például *Neumann János*, *Káldor Miklós* vagy *Scitovsky Tibor*.

A közgazdász MTA-tagok közül a rendszerváltás után is egyedül Kornai János érdemelte ki a globális elismerést, Nobel-díj nélkül is, de ehhez neki is a Harvard Egyetem adott ott-hont sikeres kutatásaihoz. Itthon ugyanis kevesen értették meg a forradalmian új közgazdasági ötletét (Kornai, 1971; Móczár, 2018); az MTA-tagok többsége nem is próbálta megérteni és tovább gondolni; akik pedig azt hitték, hogy értik, azok modern közgazdasági elméletek ismeretének hiányában ideológiai szempontból magyarították Kornai világhírű Anti-equilibrium modelljét, amivel többet ártottak, mint használtak a szerző zseniális ötletének nemzetközi megítélésében.

A siker 4. törvénye:

MÍG A CSAPAT SIKERE A SOKFÉLESEGBEN ÉS AZ EGYENSÚLYBAN REJLIK, A BABÉROKAT MINDIG EGYVALAKI ARATJA LE

Míg a természettudományban idehaza érzékelhetően, különösen a multidiszciplináris közelítések miatt is, a kutató laborokban teamekben folyik az intenzív közös csapatmunka, addig a társadalomtudományokban ez kevésbé jellemző. Az előbbi területen nem egyformán oszlik meg a kutatás, van aki a kapcsolati hálózatát kihasználva a pályázatok elnyerését koordinálja,

van aki a tényleges kísérleteket végzi, van aki a lényeges kutatási eredményeket folyóiratcikkekben a tudományterület addigi eredményeivel egybeveti és van aki a csapatmunka eredményeit nemzetközi konferenciákon előadja stb. A kutató laborok a pályázatokban több egyetem, sőt akadémiai kutató intézetek munkatársait is foglalkoztatják. A természettudomány különböző diszciplínáit oktató egyetemek, mivel viszonylag kevés hallgatójuk van, ezért a minimális oktatási terhelésük mellett több időt fordíthatnak kutatásaikra.²⁸ Ezzel szemben, a társadalomtudományok területén, különösen a közgazdasági területen a sok hallgató miatt az oktatók rendkívül leterheltek, még arra sem marad sokszor idejük, hogy oktatási területük legújabb tudományos eredményeit beépítsék a tananyagukba. Ugyanakkor egyesek a magas óraszámmal 'kompenzálják' az elhanyagolható kutatási tevékenységüket.²⁹ A siker soha nincs egyensúlyban, vitatható óriási jövedelmi különbségek vannak a magyar tudományban is, sokszor a hálózati kapcsolatokkal nem élő, de a nemzetközi standardnak megfelelő tudományos teljesítménnyel rendelkező kutatók kárára. Az élet itthon sem igazságos.

A siker 5. törvénye:

HA KITARTUNK, A SIKER BÁRMIKOR
BEÜTHET

A sikert és annak elismerését mindenképpen külön kell választanunk. Megfelelő tudományos teljesítménnyel sikert itthon is bármikor elérhet bármelyik hazai kutató. Viszont annak elismerése, az MTA-tagság és a vele járó havi tiszteletdíj (amely közpénz) már sokkal bonyolultabb kérdés. A korábbi fizikus oktatási miniszter, aki az MTA elnöke volt 2008 és 2014 között, nem hivatalosan a 60-as életkor elejét jelölte meg az akadémikus jelölés felső korhatáraként, amivel érthetetlenül megsértette az akadémikus címért folyó verseny tisztaságát és kétségbe vonta az idősebb korosztály tudomá-

nyos eredményeit és alkotóerejét, diszkriminálta és megosztotta a magyar tudósokat. Ez az elnöki 'előírás' szembe ment Barabási professzor 5. törvényével; bár bebizonyosodott, hogy az MTA-tagok átlagéletkorát így sem lehetett csökkenteni.³⁰ Ugyanakkor a magyar tudomány különböző területein komoly eredményeket elérő kutatókat nem jelöltek MTA-tagságra csupán az elnöki 'javaslat' miatt, amit ugyan semmilyen tudománypolitikai vagy akadémiai törvény nem írt elő, de a politikai vagy szakmai kontraszelekciónak jól jött. Persze voltak kivételek: a rendszerváltást túlélő különböző akadémiai és nem akadémiai hálózati lobbik eredményesen működtek és működnek továbbra is; ha kellett akkor tudományterületektől függetlenül jelöltek és választottak meg MTA-tagokat. Az akadémikus jelölés tisztaságát további legenda is megkérdőjelezi: az egyik akadémiai osztályon belül két közgazdász klikkhálózat előre megegyeztek jelöltjeik támogatásában³¹ felváltva, és ezért kiszűrték a jelöltek közül az eredményesebb, nemzetközi standardnak megfelelő tudományos teljesítménnyel rendelkező kutatókat, amit a valóság igazolni látszik. Az MTA doktora cím is sokszor megkérdőjelezhető, a 'cinkelt' lapok ott is jelen vannak, de legalább nincs felső korhatár.

Barabási professzor 5. törvénye csak a lokális siker elérésében működik, viszont elismerésében, mint láttuk, már kérdéses. A demokrácia, az átláthatóság és nem utolsó sorban hangsúlyozottan a tudományos erkölcs jelenlegi szintje nem elégséges a tiszta versenyhez a hazai tudományban.

[Az MTA működésének és finanszírozásának összehasonlítása külföldi akadémiaikkal](#)

Magyarország a természettudományos eredményeivel ma is a világ élvonalához tartozik, a tudomány területén mindig is nagyhatalomnak számított. Ezért az MTA-t a különböző rend-

szerű országok akadémiai közül az SJR országok szerinti rangsorában az első kettő, az USA és Kína akadémiainak működésével, tudománypolitikájával és finanszírozásával hasonlítom össze, eltekintve most az országok közötti hatalmas különbségektől a területük nagysága, a lakosságuk száma és gazdagságuk tekintetében.

Az USA-ban témánk szempontjából két akadémia fontos, az Amerikai Művészeti és Tudományos Akadémia (*American Academy of Arts and Sciences*) és a Nemzeti Tudományos Akadémia (*National Academy of Sciences*). Az előbbi életkortól függetlenül, például *Berend T. Ivánt* 85, *Szelényi Ivánt* 62, míg az utóbbi Kornai Jánost 88 éves korában választotta tagjává. A Nobel-díjas *Szent-Györgyi Albert* mindkét akadémiának tagja volt, az előbbinek 64, az utóbbinak 63 éves korától. Az előbbit 1870-ben, az utóbbit 1863-ban alapították. Mindkettő politikától független, tekintélyes privát, önfenntartó társaság, amelyek a tudomány különböző területein a legkiválóbb eredményeket elért tudósokat, szakembereket tömörítik magukba és a tudomány, technológia támogatását és közhasznosítását tűzték ki célul. Tagjaikat bonyolult választási eljárással,³² az akadémia tagjainak javaslatára, a közgyűlés titkosan szavazza meg. A tagok semmilyen illetményben nem részesülnek, tagsági díjat fizetnek, viszont a különböző pályázatoknál tagságuk jelentős előnyt jelent számukra.

Az amerikai tudománypolitika, csak úgy, mint a múltban, ma is a költség-haszon elemzés alapján a *brain drain*-re, s ezzel az alap kutatások mellett nagyobb részt az innovatív mesterséges intelligencián alapuló magas hozzáadott értékű alkalmazott kutatásokra és legmodernebb fejlesztésekre helyezi a hangsúlyt az egyetemi kutatóintézetekben.

A Kínai Tudományos Akadémia (*Chinese Academy of Sciences, CAS*) az 1928-ban alapított *Academia Sinica* átnevezésével jött létre

1949-ben, amikor a szárazföldi Kína Kommunista Pártja vette át az irányítását. A CAS-nak jelenleg hat akadémiai osztálya van: kémiai, információs technológiai, föld, élet és orvosi, matematika, valamint fizika és műszaki tudományok. A 13 regionális fiókja több mint 100 akadémiai intézetet és 2 egyetemet, 4 könyvtárt, 3 technológiai támogatóközpontot, 2 hír- és kiadóegységet működtet. A Kínai Társadalomtudományok Akadémiája (*Chinese Academy of Social Sciences, CASS*) 1977-ben a CAS filozófia és társadalomtudományok osztályából alakult meg önálló akadémiként, 38 akadémiai kutatóintézetet irányít.

Mind a CAS, mind a CASS a tagjainak akadémikus, emeritus akadémikus és külföldi akadémikus címetek adományoz, amely a kínai tudósok jelentős teljesítményének a legmagasabb szintű életre szóló nemzeti elismerése. 80 éves korban az akadémikusok *emeritus* címet kapnak, többé nem tölthetnek be vezető pozíciókat az akadémián, tagsági döntési joguk, kötelezettségük és illetményük megszűnik. Az új tagokat két évenként választják, jelöltek a már tagok vagy tagcsoportok állítanak (sem a külföldi sem az emeritus tagok nem jelölhetnek) és a jelöléseket az akadémiai osztályok elnöksége hagyja jóvá. A választás titkos szavazással történik és a jelöltek kb. 20 százalékát válasszák meg; 2014-ben a tagok 94 százaléka férfi és 6 százaléka nő volt, egyenlő feltételek mellett.

A tagok kötelessége előmozdítani a tudomány és technológia fejlődését, fenntartani a tudományos szellemet, fejleszteni a munkaerő tudományos és technológiai ismereteit, részt venni az osztályüléseken, konzultációs és értékelési feladatokat ellátni, valamint elősegíteni a nemzetközi cserét és együttműködést. Az akadémikusok javaslatokat adhatnak és befolyásolhatják a kínai állam tudománnyal és technológiával kapcsolatos politikáját.

Az akadémikusok a kínai államtól a miniszterhelyettesi fizetéssel azonos összeget kapnak,

továbbá ezen felül a helyi önkormányzatok számos támogatásban részesítik őket. Az alulfinanszírozott akadémikusok ennek ellenére állandóan kénytelenek különböző kutatási ösztöndíjakra pályázni, hogy kiegészítsék jövedelmüket.

A CAS és a CASS tudománypolitikája szorosan a kínai gazdasági reform szolgáltatásában áll a *brain-suck-back* alapján a stratégiai high-tech fejlesztéssel, az innovatív alkalmazott kutatásokkal és a mesterséges intelligencia kreatív adaptációjával az egyetemi és az egyetemektől független akadémiai kutatóintézetekben.

A *Teng Hsziao-Ping* kezdeményezte 1978-as reformokkal a központi tervgazdaságot piacgazdasággá alakították át: Kína ma a világ második legnagyobb gazdasága.

Ami a két ország akadémiainak működésében szembetűnő, az az akadémikusok értékelése és a tudományos munkája. Míg az USA-ban az akadémikusok semmilyen illetményt nem kapnak, addig Kínában az aktív tagok kapnak. Az előbbiben az autonóm piacgazdaság, míg az utóbbiban irányított piacgazdaság árazza be az akadémikusokat és határozza meg a szabályokat az akadémiaik, illetve az akadémikusok tudományos kötelezettségeire; mindkét rendszer működtetésében számos racionális elem, intézkedés jelen van.

Itt érdekes lehet egy további példa is: a püspököknek a katolikus egyházban 75 éves korban fel kell ajánlaniuk a pápának a lemondásukat [*Kánonjogi Törvénykönyv*, §(1); https://en.wikipedia.org/wiki/Appointment_of_Catholic_bishops], a bíborosok pedig a pápaválasztási jogukat csak 80 éves korukig gyakorolhatják (VI. Pál, *Ingravescentem aetatem*, IIJP, Universi Dominici gresis, https://en.wikipedia.org/wiki/Papal_condave#Resignation_of_a_pope).

Vajon mit mondhatunk az MTA-tagok esetében a fentiek vonatkozásában?

A rendszerváltás után az első MSZP-SZDSZ kormány 4/1995.(I.20.) Korm. Rendelete az MTA-tagok közpénzből finanszírozott tiszteletdíját jelentősen megemelte, bevezette az elhunyt akadémikus hozzátartozóinak, özvegyének és árvájának ideiglenes (5 évig tartó) ellátását és csökkentette az akadémiai doktorok tiszteletdíját (Magyar Közlöny, 1995). A Kormány Rendeletet az egymást követő jobb- és baloldali kormányok kisebb módosításokkal érvényben tartották egészen napjainkig. A legutolsó módosítást a 350/2006 (XII. 23.) Korm. Rendelet fogalmazta meg (Magyar Közlöny, 2006). Érdemes idézni ebből: „(1) *Az akadémikusnak tudományos alkotómunkájára, tudományos teljesítményére tekintettel havonta tiszteletdíj jár. Ennek összege: Akadémia rendes tagja esetében 455 000 Ft/hó; Akadémia levelező tagja esetében 353 900 Ft/hó.*” A doktori tiszteletdíj akkor folyósítható, ha az akadémiai doktor „*a hazai tudományos életben aktívan részt vesz*”, ennek összege 90 000 Ft/hó (lásd ugyanott). A tiszteletdíjakat az adófizetők pénzéből, az állami költségvetésből finanszírozzák, vagyis közpénz.

Az 1. táblázatban tényadatok bizonyítják, hogy az MTA IX. osztályának rendszerváltás után megválasztott közgazdász akadémikusai közül csak hárman rendelkeznek a nemzetközi piacgazdasági standardnak megfelelő tudományos teljesítménnyel. Kérdés, a többiek mire kapják havonta a közel félmillió tiszteletdíjukat? Ma már a szociális helyzetük sem indokolja: egyes akadémikusok általában több egyetemi állással és jelentős fizetéssel, ugyan mélyen az akadémikus szint alatti pályázati és vállalkozói munkákkal havonta milliós jövedelmet élveznek, csakúgy, mint a nyugdíjas akadémikusok, akik emellett kiemelkedően magas nyugdíjat kapnak. Az előbbiekből egyesek a tudományos, a rendszerváltásnak megfelelő teljesítmények helyett különböző címekkel, pl. baráti tiszteletbeli professzori kinevezésekkel próbálják megtéveszteni a magyar társadalmat.

Működésük belterjes, komoly szakmai nemzetközi kapcsolataik elhanyagolható. A 75 éven felüliek az osztályüléseken ritkán, míg a 80 év felettiek többsége egyáltalán nem vesz részt. Nem csak a Kormány Rendeletben szereplő tudományos teljesítmény hiányzik náluk, de az elavult, kizárólagosan csak a szocialista elveken alapuló ismereteik a fenti kérdést ebben a vonatkozásban is felvetik. Az 1995-ös Kormány Rendelet tovább élése is igazolja, hogy a tudomány területén nem ment végbe semmilyen rendszerváltozás, az MTA-nak nem sikerült megújulnia, az ambíció- és modern piacgazdasági alapok hiánya, a jólét következtében az akadémia IX. osztálya általában elméletileg igénytelen ideológiai vagy politikai, a piacgazdaság szempontjából érdektelen kutatásokat végez közpénzből. Behálózva a rendszerváltás előtti ideológiával őrizgeti a szocializmusból itt maradt privilégiumait, ami mind a társadalomtudományokat, mind az autonóm piacgazdaság elméleti kutatását és empirikus alkalmazását jelentősen hátráltatja.

AZ MTA SZÜKSÉGES REFORMJA ÉS MODERNIZÁLÁSA: EGY LEHETSÉGES JAVASLAT

Barabási professzor 1. törvénye értelmében a tudományos teljesítmény hiányában az érdemtelenül kifizetett magas tiszteletdíjak elmentmondanak a rendszerváltás szellemének, az autonóm piacgazdaság „nincs ingyen ebéd” törvényének. Az 5. törvény elfogadásával pedig életkortól és létszámkorláttól függetlenül mindenkinek meg kell adni a lokális elismerést a nemzetközi piacgazdasági standardnak megfelelő tudományos teljesítmény elérése esetén a szokásos választási eljárással.

Ugyanakkor az MTA-t piacgazdasági alapokra kell helyezni, ami önfenntartó közhasznú társasággá történő átalakítását jelenti a szocializmusból itt maradt privilégiumainak, többek között a közpénzből finanszírozott akadémiai tiszteletdíjak eltörlésével, csakúgy mint a klikk-hálózatok eliminálását a tudományos erkölcs szigorításával, az akadémiai kutatóintézetekben a nemzetgazdasági innovatív, magas hozzáadott értékű technológiák, mesterséges intelligencián³³ alapuló fejlesztési célok prioritásával. Az MTA-doktori illetmény átmeneti fenntartása, aktív részvétel esetén a hazai tudományos életben, ösztönzi a további kutatásokat és hozzájárul a színvonalas tudományos közeg kialakulásához. A 75 évnél idősebb akadémikusokat emeritus akadémikus³⁴ státuszba kell helyezni, az összes vezetői pozíciójuk, és az új tagokra történő javaslati és szavazati joguk megvonásával.

Az MTA szerkezeti átalakításra is szorul, homogenizálni szükséges: a jelenlegi osztályokból külön akadémiaokban kell szerepeltetni a tudományos teljesítményüket objektíven mérhető és nem mérhető osztályokat, versenyhelyzetbe kell hozni a természet- és társadalomtudományokat. Ez azt jelenti, hogy az I., a II. és a IX. osztály alkotna egy akadémia, mégpedig Magyar Társadalomtudományok Akadémiája, míg a többi osztály a Magyar Természettudományok Akadémiája³⁵ elnevezéssel. Az akadémiai intézetek működését az egyetemekhez kell rendelni, a kutatás mellett az oktatásba is be kell vonni, eredményeiket pedig a hazai és a nemzetközi piacon kell értékesíteni a nemzetgazdaság javára. A magyar tudományos élet fenti átalakítása jelentősen hozzájárul a közeljövőben a hazai gazdasági és tudományos sikerek eléréséhez mind a mikro-, mind a makroszférában.

JEGYZETEK

- ¹ A szerző köszönettel tartozik az anonim bírálónak, aki a kézirat első változatához sok értékes megjegyzést fűzött. Ezek nagy részét figyelembe vettem a végző változatban.
- ² Az Erdős-index tipikus hálózati mutatószám, amely Erdős Pálhoz kötődik.
- ³ A magyar felsőoktatást, különös tekintettel a közgazdaság-tudományra már korábban elemeztem a rendszerváltás kihívásai szempontjából a Móczár (2014/a, 2014/b) cikkekben.
- ⁴ Természetesen ez a módszer sem tökéletes, hiszen a Q1-es folyóiratok csak angol nyelven írt cikket közölnek. Ugyanakkor az MTA akadémikusoktól elvárható az angol nyelven történő publikálás.
- ⁵ Az úgynevezett Máté-hatás sajátos értelmezése a tudományra in Pléh (2015, 65. o.)
- ⁶ 2006-ban Magyarországon is hatályba lépett az XLIX. lobbitorvény, amely a lobbizás tevékenységét közérdekűnek és átláthatónak deklarálja. Itt a továbbiakban a hálózati lobbizás végig törvényen kívül eső, sok esetben átláthatatlan tevékenységet jelent.
- ⁷ Itt a teljesség kedvéért meg kell említenem, hogy a tudományok katolikus szellemű művelését az 1915-ben alakult és az MTA-val akkor egyenrangúnak tekintett Szent István Akadémia tűzte ki célul, amely 1951-ig működött. A rendszerváltás után 2003-ban alakult újjá Szent István Tudományos Akadémia néven, amelynek több MTA-tag is tagja, ami bizonyítja, hogy az MTA-tagok között is van katolikus keresztény, köztük két korábbi MTA-elnök is és további bizonyíték, hogy Dr. Erdő Péter bíboros prímás is tagja az MTA-nak.
- ⁸ Az automatikus váltás korábban a Szovjetunióban SZUTA kandidátus címet szerző közgazdászokra is vonatkozott. Sőt, egyes egyetemek a dr. univ. disszertációkat is átminősítették PhD-nak.
- ⁹ „Az MTA doktora vagy a tudományok doktora hungarikum, nemzetközileg el nem ismert 'sztálinikum!'” – fogalmaz Polónyi (2008). Majd később ez olvasható tanulmányában: „Az MTA doktora és az akadémiai tagsággal olyan hierarchia van Magyarországon, amely a tényleges tudományos teljesítmények helyett működik, az a meghatározó. Az Akadémia a hazai tudomány kizárólagos képviselői szerepében tetszeleg.” Ezekkel a megállapításokkal nem mindenben értek egyet. Mind a PhD, mind a tudományok doktora, de az MTA-tag címek között is kétségtelenül vannak az akadémiai és kormányzati hálózatok által kilobbizott esetek. Az idézetben megfogalmazott kritika azonban nem minden tudományterületre igaz, a természettudományokra kevésbé. Ami a tényleges tudományos teljesítményeket illeti a társadalomtudományokban sok esetben valóban számon kérhető az akadémiai szintű tudományos teljesítmény, amely nemzetközi standardnak is megfelel. (Ezt részletesen a későbbiekben vizsgálom.) Az akadémia egészére nem jellemző a hazai tudomány kizárólagos képviselői szerepében tetszelgés és nárcizmus sem, a kritika inkább a tudományos teljesítmény helyett a doktori címüket illetve a tagságukat bizonyos hálózatok által kilobbizott MTA-tagokra vonatkozik.
- ¹⁰ Németországban a habilitáció szerepe az egyetemi tanári kinevezésekben sokkal szigorúbb, mint idehaza; az egyetemek adott számú professzort foglalkoztathatnak, és csak Habilitációval lehet pályázni a megüresedett professzori helyekre. Amerikában a full professzori kinevezés szigorúan a tudományos teljesítményhez kötött; a kiváló oktatói munkát a Distinguished Professor címmel ismerik el. A magyar dr. habil. és a dr. univ. nem tudományos fokozatok, ennek ellenére sokan (még akadémikus is) annak tüntetik fel, a nemzetközi standardnak megfelelő tudományos teljesítmény helyettesítőjeként. A rangkorság itthon nem ismer határokat.

- ¹¹ Az 1995–1996 tanévben a University of Southern California-n Fulbright professzorként kutattam, míg fiaim Burbankban végeztek az első illetve az ötödik osztályt a Saint Stevenson iskolában.
- ¹² Hasonló véleményen van Szelényi Iván (2015) is.
- ¹³ Hasonlítsd össze az első helyeken rangsorolt hazai egyetemek közgazdasági PhD-képzését például a USC vagy a UCLA gazdasági PhD képzésével: idehaza a 40–50 évvel ezelőtti statika, míg az amerikai egyetemeken a komplex dinamika jellemző. Bővebben lásd Móczár (2014/a, 2014/b).
- ¹⁴ 1980-ban elnyertem a japán Monbusho Ösztöndíjat és az Oszakai Egyetem világhírű ISER intézetében voltam külföldi diák (ryugakusei) 2 évig, ahol rengeteget tanultam, kutattam, részt vettem a heti szemináriumokon, post-graduális kurzusokon stb., és végül 1994-ben dolgozattal (hakusei ronbun) PhD fokozatot kaptam. 1994-ben egy évre kutató vendégprofesszorként tértem vissza az ISER-be. Ezt követően Giovanni Agnelli, Fulbright, Tempus stb. ösztöndíjakkal kutattam azokon a külföldi egyetemeken (Siena, La Foscara, Groningen, LSE, USC, WU stb.), amelyek a közgazdasági dinamika attraktorai a tudományos világban. Idehaza 1994-ben, a habilitáció után neveztek ki professzornak a Corvinuson és 1998-ban elnyertem a Széchenyi Professzori ösztöndíjat, ami lehetővé tette, hogy a nem-egyensúlyi dinamika kutatására koncentráljak. 2013-ban kaptam meg az MTA doktora fokozatot.
- ¹⁵ A Marx Károly Közgazdasági Egyetemen 1960-ban (!) indult és tartott egészen 1968-ig, a francia indikatív tervezés képzését követő terv-matematika szak, kitűnő oktatási programmal. A szakon konzisztensen egymásra épülő matematikai, elektrotechnikai, számítástechnikai, logikai, filozófiai és közgazdasági tárgyak szerepeltek, és ezek oktatásához keresték meg a legjobb oktatókat; azóta sem sikerült hasonlóan sikeres szakot indítani a hazai közgazdászoképzésben. Jómagam is ezen a szakon végeztem.
- ¹⁶ 1993-tól 1996-ig tagja voltam a Felsőoktatási Tudományos Tanácsnak, amely sok esetben csak a helyi érdekek lobbistáinak engedve hozta meg döntéseit a gazdasági főiskolák, vagy egyetemi karok alapítására.
- ¹⁷ Kivételt képez a Corvinus Egyetem Gazdálkodástudományi Kara; végzett diákjai viszont nem itthon, hanem USA-ban és Nyugat-Európában érnek el komoly szakmai sikereket.
- ¹⁸ Bögel-Mátyás (2018) 10 pontja, egy-két kivétellel, elfogadható.
- ¹⁹ Ennek igazolásához elegendő csak megnézni a hazai PhD-képzések kurzusait és az ott oktató tanárok sokszorosított jegyzeteit; 30–40 éve hallgatott egyetemi tananyagokból tartanak visszaemlékezéseket.
- ²⁰ A Lendület-program eredeti célkitűzése hasonlóan a külföldön kutató fiatal magyar kutatók öt éves futamidőre 350–400 millió forint támogatással történő hazacsábítása volt. A társadalomtudományban végül is csak itthon oktató vagy kutató fiatalok pályáztak vitatható témákkal, vagyis a program e tudományterületen nem volt sikeres. A tanulság ebből az, hogy a pénz nem oldja meg a tudományos közeg hiányát.
- ²¹ A diplomácia a tudományban legalább olyan fontos, mint akár a politikában vagy akár a sportban. A diplomáciai hálózat hiányát sok világszínvonalú kutatási eredménnyel rendelkező magyar kutató érzi a különböző díjakra történő hátrányos jelöléseknél és döntéseknél.
- ²² Az országok szerinti 2017-es SJR rangsorban az első helyen USA, a másodikon Kína szerepel; a régióból Lengyelország a 19., Ausztria a 24., Csehország a 27. és Magyarország a 40. helyen rangsorolt.
- ²³ A 2018. november 15-ig feltöltött MTMT-t vettem figyelembe.

- ²⁴ A Q3-as folyóiratokban megjelent cikkek többnyire a volt kommunista blokk elemzéséről írt, illetve ideológiai vagy politikai, piaczgazdasági szempontból irreleváns cikkek.
- ²⁵ Megjegyzendő, hogy a legtöbb Q1-es cikkel rendelkező MTA-tag egy azonos nemzetközi folyóiratban publikálta a Q1-es cikkeit (egy kivétellel), mintegy háziszerezőként, ami meglehetősen érdekes. A 2013-ban furcsán megválasztott MTA-tag Q1-es cikkei inkább a matematikai operációkutatás témakörbe, mint a közgazdaságtudományba tartozik. A Q1 és Q2 cikkekre történő hivatkozásoktól most eltekintettem.
- ²⁶ Saját tudományos teljesítményem: Q1-es folyóiratban 1 db és Q2-es folyóiratokban 4 db cikkem jelent meg. Erdős indexem: 3.
- ²⁷ E törvény Robert Merton 'Máté- hatásának' metaforája; részletes kifejtését lásd Pléh (2015) kitűnő cikkében.
- ²⁸ A kevesebb hallgató kevesebb 'normatívát' jelent az egyetem számára, de a pályázatokból befolyt részese- és bőségesen kárpótolja az egyetemet.
- ²⁹ A magyar egyetemeken a közgazdasági képzést nyújtó karok oktatóinak többsége csak oktat és nem kutat; USA-ban hasonlóan a közösségi kollégiumokban (community college) az oktatóknak sem kutatniuk sem publikálniuk nem kell a 'liberal art' oktatási rendszerben. Vö. Szelényi (2015).
- ³⁰ Lásd Darvas (2013).
- ³¹ 'Gentleman agreement' ahogyan hivatkoznak a klikkek a megállapodásukra.
- ³² Lásd például a NAS választási folyamatát in Alberts, Bruce & Kenneth R. Fulton (2005).
- ³³ A mesterséges intelligenciáról lásd Vámos (2016) és Csáki (1970). A nyugati egyetemek kutatásában és oktatásában legújabb közelítések a machine learning, data sciences, embodied systems for robotics and learning.
- ³⁴ Az egyetemi tanárok megfelelő követelmények teljesítésével általában 70 éves korban kerülnek emeritus professzori státuszba, amit az emeritus akadémikus címek adományozásánál a követelmények és az életkor vonatkozásában egységessé kell tenni.
- ³⁵ A javaslat nem eredeti; az önálló Magyar Természettudományi Akadémiát a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert és Bay Zoltán már 1945 nyarán megalakították, amely csak rövid ideig állhatott fenn az akkori politikai viszonyok között.

IRODALOM

- ALBERT, B., KENNETH R. F. (2005). Election to the National Academy of Sciences: Pathways to membership. *PNAS* May 24, 2005, vol. 102, no. 21, pp. 7405–7406
- BARABÁSI A-L. (2018). *A képlet, A siker egyetemes törvényei*. Libri Kiadó, Budapest. Fordítás, fordította: Bujdosó István. Eredeti angol nyelvű kiadás: *The Formula: The Universal Laws of Success*. Little Brown and Company, Hachette Book Group, 2018
- BARABÁSI A-L. (2016). *A hálózatok tudománya*. Libri Kiadó, Budapest. Fordítás, fordította: Kirchner Edina. Forrás: a szerző angol nyelvű kézírata, korábbi cikkei
- BARABÁSI A-L. (2010). *Villanások, A jövő kiszámítható*. Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest. Fordítás, fordította: Kepes János. Eredeti angol nyelvű kiadás: *Bursts. The Hidden Pattern Behind everything We Do*. Dutton, New York, 2010

- BARABÁSI A-L. (2003). *Behálózva, A hálózatok új tudománya*. Libri Kiadó, Budapest. Fordítás, fordította: Vicsek Mária. Eredeti angol nyelvű kiadás: *Linked*. First Plum Printing, 2003
- BÖGEL Gy., MÁTYÁS L. (2018). Mi a baj a felsőoktatással. *Index*, 2018. december 11.
- CSABA L. (2005). Rendszerváltozás vége – Új bizonytalanságok. *Beszélő*, 10. évf., 32–34. oldal
- CSÁKI F. (1970). *Korszerű szabályozásmélet*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- DARVAS B. (2013). A magyar akadémikusok életkora és tiszteletdíja. *Átlátszó*, 2013. november 22.
- ERDŐS P., RÉNYI A. (1960). On the evolution of random graphs. *MTA Mat. Kut. Int. Közl.* 5, 17–61. oldal
- KORNAI J. (1971). *Anti-equilibrium*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- MÓCZÁR J. (2018). Kornai János és a neoklasszikus versus intézményi közgazdaságtan. *Közgazdasági Szemle*, 65 (3), 229–239. oldal
- MÓCZÁR J. (2014/a). A magyar felsőoktatás és kutatás kihívásai a közgazdaság-tudomány tükrében. *Magyar Tudomány*, 175 (6), 713–729. oldal
- MÓCZÁR J. (2014/b). Rendszerváltás és közgazdaságtudomány. *Közgazdasági Szemle*, 61 (2), 220–227. oldal
- OFFER, A., SÖDERBERG, G. (2016). *The Nobel Factor, The Prize in Economics, Social Democracy, and the Market Turn*. Princeton University Press, Princeton, NJ and UK
- PLÉH Cs. (2015). A tudománypolitika és a menedzserek. *Századvég* 77, 3. szám, 61–76. oldal
- POLÓNYI I. (2008). Érintetlen Sztálinikumok. *Beszélő*, 13. évf. május, 5. szám
- SASVÁRI P., NEMESLAKI A. (2017). Tudományos folyóiratok méltányos rangsorolása az MTA Gazdasági és Jogi Osztályában: Mit mutatnak az adatok? *Magyar Tudomány*, 178 (1), 80–91. oldal
- SZELÉNYI I. (2015). Jegyzetek az amerikai felsőoktatásról és a bolognai rendszerről. *Századvég* 77, 3. szám, 5–29. oldal
- VÁMOS T. (2016). A rendszerek közös tudományáról. *Magyar Tudomány*, 177 (9), 1083–1089. oldal
- Chinese Academy of Sciences (<http://english.cas.cn>)
- Magyar Közlöny, 4/1995. (I. 20.) Kormányrendelet
- Magyar Közlöny, 350/2006. (XII. 23.) Kormányrendelet
- MTA Könyvtár és Információs Központ (2016). Az MTA-Kutatóhálózat tudományos teljesítményének szerkezeti jellemzői (2015) az MTMT és a Web of Science adatbázisa alapján, *Tudománypolitikai és Tudományelemzési Osztály*
- MTA Közleményei (1966–67). *Gazdaság- és Jogtudományok Osztály*, I. kötet, 3–4. szám., Akadémiai Kiadó, Budapest
- Obligations and Rights of a CAS Member, (<http://english.casad.cas.cn>)